

Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського

Сергій ГАЛЬЧАК

НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ ПОСІБНИК

з обов'язкової навчальної дисципліни

**«ІСТОРІЯ УКРАЇНСЬКОЇ
ЖУРНАЛІСТИКИ»**

Вінниця

2025

УДК 070(072)

Н 15

DOI: <https://doi.org/10.31652/978-617-530-091-6-1-64>

Рецензенти:

Паламарчук В. М., голова Вінницької обласної організації Національної спілки журналістів України,

Заслужений журналіст України;

Гандзюк В. О., кандидат наук із соціальних комунікацій, доцент, декан факультету філології і журналістики імені Михайла Стельмаха Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського

Гальчак С. Д. (доктор історичних наук, професор кафедри журналістики, реклами та зв'язків з громадськістю Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського).

Історія української журналістики. Навчально-методичний посібник з обов'язкової навчальної дисципліни для студентів спеціальності 061 Журналістика. – Вінниця: ПП Балюк І. Б., 2025. 64 с.

ISBN ; 9: /839/752/2; 3/8

Рекомендовано до друку кафедрою журналістики, реклами та зв'язків з громадськістю (протокол № 5 від 3 грудня 2025 р.) та навчально-методичною комісією факультету філології й журналістики імені Михайла Стельмаха Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського (протокол № 3 від 10 грудня 2025 р.)

ВСТУП

«Історія української журналістики» є однією з базових навчальних дисциплін у системі фахової підготовки студентів-журналістів. Ця дисципліна дає студентам розуміння особливостей розвитку та функціонування українських ЗМІ, навчає аналізу, вироблення критичної оцінки процесів і явищ, які супроводжують етапи становлення мас-медіа на території України й українських засобів масової інформації у світі. Крім того, історія української журналістики розкриває специфіку репортерської та публіцистичної праці, роль медіа в націєтворенні, використання кращих набутоків журналістської діяльності в сучасній медійній практиці.

Тому **мета** навчальної дисципліни «Історія української журналістики» – навчити студентів-бакалаврів напряму підготовки «журналістика» концептуально мислити, глибше розуміти основні процеси й тенденції розвитку суспільства, вміти знаходити актуальні теми, реалізовувати творчі задуми.

Це, а також захоплення студентів науковим пошуком, сприяння розвитку аналітичного мислення майбутніх журналістів, забезпечення процесу оволодіння ними інструментарієм науково-дослідної роботи становить **наукову** складову проголошеної мети.

Виховна складова – поглиблення історичної пам'яті, виховання національної свідомості, утвердження національної гідності громадянина незалежної України.

Завданням вивчення навчальної дисципліни «Історія української журналістики» є формування у студентів професійно-відповідального ставлення до літературно-публіцистичного слова, формування навиків творчо осмислювати еволюційні процеси, що відбуваються в журналістиці, вітчизняній публіцистиці.

Компетентності (за освітньою програмою)

Загальні компетентності.

Згідно з вимогами освітньо-професійної програми студенти повинні знати:

- національні джерела української журналістики, економічні, політичні, технічні та культурні передумови її виникнення;
- специфіку суспільно-історичного контексту розвитку української журналістики в ХІХ – ХХ століттях, у сучасних умовах;
- ключові теоретичні поняття, що залучаються в процесі вивчення курсу;
- основні характеристики провідних напрямків розвитку української журналістики;
- зміст творів, що виносяться для текстуального вивчення;
- відомості про життя й творчість провідних представників української журналістики.

Фахові компетентності:

- опрацьовувати першоджерела, літературно-критичні праці й користуватися довідковою літературою, що стосується зародження та розвитку української журналістики в ХІХ столітті, в сучасних умовах;
- характеризувати кожен із головних напрямків розвитку вітчизняної журналістики в минулому столітті в суспільно-історичному контексті й обґрунтовувати причини їх виникнення;
- аналізувати конкретні публіцистичні та інші праці, що належать першопрохідцям української журналістики, з'ясувати їхню культурно-історичну цінність в контексті розвитку тогочасного суспільства;
- виробляти та відстоювати власну позицію під час розв'язання порушених проблем шляхом ведення дискусії.

Програмні результати навчання

На основі ретельного вивчення історії вітчизняної журналістики, творчих здобутків провідних майстрів слова-публіцистів навчити студентів-бакалаврів галузі знань «журналістика» концептуально мислити, глибше розуміти основні процеси й тенденції розвитку суспільства, вміти знаходити актуальні теми, вузлові проблеми для публіцистичних виступів, уникаючи стереотипів, реалізуючи в аналітичному, логічно вмотивованому, образно насиченому слові власні творчі задуми.

Важливим є також поглиблення історичної пам'яті, виховання національної свідомості, утвердження національної гідності громадянина незалежної України.

Змістовий модуль 1.

Зародження та становлення української журналістики

Тема 1. Передумови виникнення та національні джерела української журналістики

Ключові аспекти теми:

Економічні, політичні, технічні та культурні передумови зародження журналістики.

Особливості виникнення журналістики в Україні.

«Літопис Руський», публіцистика Київської Русі, кобзарство та історична усна народна творчість, козацькі літописи, творчість мандрівних дяків як національні джерела української журналістики.

Початковий етап виникнення журналістики в Україні. Перші періодичні видання. «Gazette de Leopol» – перша тижнева газета в Україні.

Періодичні видання французькою, німецькою й польською мовами у Львові, їх зміст, орієнтація, видавці.

«Харьковський еженедельник» та його характеристика. Культурне середовище у Харкові та умови, що склалися тут для розвитку журналістики.

Запитання для актуалізації знань та завдання для практичної роботи

1. Охарактеризуйте першу газету в Україні.
2. Значення часопису «Gazette de Leopol» у становленні журналістики в Україні.
3. Періодичні різномовні перші газетні видання у Львові, їх зміст, орієнтація, видавці.

4. Перші щоденна газета та журнал в Україні, їхня коротка характеристика.

5. Характеристика першого часопису в підросійській Україні, його автори, тематика.

6. Чому журналістика підросійської України зародилася саме у Харкові?

Тема 2. Харківська журналістика 1810 – 1820-х років

Ключові аспекти теми:

Журнал «Харьковский Демокрит». Василь Маслович як видавець сатиричного журналу «Харьковский Демокрит». Програма журналу. Автори. Предмет висміювання. Журнал як фактор просвітительської свідомості. Українська творчість на сторінках часопису.

Журнал «Украинский вестник». Загальна характеристика журналу «Украинский вестник». Рубрики журналу. Наукові матеріали часопису. Природничі та гуманітарні науки в ньому. Художня література в часописі та творчість Івана Вернета. Відділи «Харківські записки» та «Суміш» на сторінках видання. Театральна критика в журналі. «Листи до видавців» Фалалея Повінухіна (Г. Квітки).

«Украинский домовод» і «Харьковские известия». Перший в підросійській Україні галузевий журнал «Украинский домовод». Федір Пільгер як його видавець. Характеристика «Украинского домовода» та причини його закриття.

Андрій Вербицький як видавець «Харьковских известий». Структура газети, авторські матеріали.

«Украинский журнал». Загальна характеристика «Украинского журнала». Відбиття в ньому епохи Аракчеєвщини. Релігійно-містичні матеріали. Природничі науки. Праці з

естетики та літературна критика О. Склабовського. Художня література в часописі.

*Запитання для актуалізації знань
та завдання для практичної роботи*

1. Загальна характеристика та значення журналу «Харьковский Демокрит».
2. Перший в підросійській Україні галузевий журнал. Його доля.
3. Загальна характеристика щотижневика «Харьковские известия».
4. Загальна характеристика «Украинского журналу».
5. Найвідоміші видання харківської журналістики 1810 – 1820 років.

**Тема 3. Українська альманахова журналістика
1830 – 1840-х років**

Ключові аспекти теми:

Харківська школа романтиків і початки її видавничої діяльності. Формування Харківської школи романтиків і початки її видавничої діяльності. Ізмаїл Срезневський та його гурток. Естетична програма харківських романтиків. «Украинский альманах» як втілення цієї програми: засади, автори, твори.

Альманахи «Утренняя звезда» і «Русалка Дністровая». Загальна характеристика альманаху «Утренняя звезда». Його упорядник М. Петров. Українська тематика в першому томі альманаху. Дослідження І. Срезневського «Уривки із записок про старця Григорія Сковороду». Загальна характеристика другого тому. Зміст і характер публікацій Г. Квітки в «Ут-

ренней звезде». Фольклористика І. Срезневського. Твори Є. Гребінки, П. Гулака-Артемовського та І. Котляревського в альманасі. Значення «Утренней звезды».

«Руська трійця» та її альманах «Русалка Дністровая», основні засади упорядкування та її значення.

Альманах Є. Гребінки «Ластівка». Діяльність Г. Квітки в справі організації українського журналу та причини її невдачі. Альманах Є. Гребінки «Ластівка» – загальна характеристика. Вступне слово упорядника «Так собі до земляків». Твори Т. Шевченка в альманасі. Л. Боровиковський в «Ластівці». Поезія О. Чужбинського, В. Забіли, Є. Гребінки. Проза Г. Квітки: оповідання «Пархомове снідання» та «На пущення як зав'язано», повість «Сердешна Оксана» та її місце в «Ластівці». Твір П. Куліша в альманасі. В. Белінський про «Ластівку». Значення альманаху.

Харківські альманахи О. Корсуна «Сніп» та І. Бецького «Молодик». Харківська школа романтиків на початку 1840-х років. Загальна характеристика альманаху «Сніп». Історична трагедія М. Костомарова «Переяславська ніч» та його поетична добірка на сторінках альманаху. П. Кореницький та його «сатирицька поема» «Вечерниці». М. Петренко та його цикл віршів «Думки», символіка в ньому небесного і земного. І. Бецький та його участь у творенні української журналістики.

Загальна характеристика альманаху «Молодик»: хронологія, композиція. Зміст першого тому. «Малоросійський відділ» другого тому, твори Г. Квітки, Т. Шевченка та інших авторів. Характер і зміст третього тому. Своєрідність четвертого тому. Значення альманаху «Молодик».

«Южный русский сборник» А. Метлинського. Біографія видавця. Загальна характеристика альманаху. Добірки віршів М. Петренка й А. Могили. Поема С. Александрова «Вовкулака». Поеми А. Макаровського «Наталя, або Дві доли разом» та «Герасько, або Талан і в неволі». Драма Г. Квітки

«Щира любов, або Милий дорогше щастя». Значення альманаху.

Альманах «Киевлянин» М. Максимовича. Біографічні відомості про видавця. Загальна характеристика альманаху «Киевлянин». Зміст першого тому. Участь у ньому М. Максимовича. Другий том, головні праці упорядника «Про вірші червоноруські» та «Про правопис малоросійської мови. Лист до Основ'яненка». Літературний деб'ют в «Киевлянині» Пантелеймона Куліша. Оповідання Г. Квітки «Добрий пан». Особливості третього тому альманаху, склад його авторів та творів. Збірники творів М. Максимовича «Украинец» як завершення його журналістської видавничої програми.

*Запитання для актуалізації знань
та завдання для практичної роботи*

1. Політика Російської імперії стосовно засобів масової інформації в 1830 – 1840-х рр.

2. У чому полягає об'єктивна необхідність виникнення Харківської школи романтиків? Сфера її діяльності.

3. Назвіть головну мету «Украинского альманаху».

4. Загальна характеристика альманаху «Утренняя звезда».

5. Значення альманаху «Русалка Дністровая».

6. Альманах Євгена Гребінки «Ластівка» та його значення.

7. Загальна характеристика альманахів «Сніп», «Молодик», «Южный русский сборник».

8. Основні праці М. Максимовича, опубліковані на шпальтах альманаху «Киевлянин». У чому полягає його журналістський подвиг?

9. Загальна характеристика альманаху «Киевлянин».

10. Роль альманаху «Киевлянин» у становленні української журналістики.

Тема 4. Українська журналістика в Росії в добу «великих реформ»

Ключові аспекти теми:

Альманахи «Записки о Южной Руси» і «Хата» Пантелеймона Куліша. Історія та загальна характеристика видання. Зміст першого тому «Записок», його особливості. Особливості другого тому. Фольклорно-етнографічні матеріали. Художні твори в «Записках». Історичні праці та публікації джерел. Альманах П. Куліша «Хата»: історія створення, автори, найголовніші публікації. Особливості альманаху – літературно-критичні нариси про письменників та програмна вступна стаття. Значення альманахів П. Куліша кінця 1850-х років.

Журнал «Основа» та його роль у розвитку української літератури. Загальна характеристика, програма часопису, редактор та керівне ядро «Основи». Художня література на сторінках журналу. Т. Шевченко і «Основа». Новаторство творів Марка Вовчка, опублікованих в часописі. Народження О. Стороженка як українського письменника завдяки «Основи». П. Куліш у літературному відділі журналу. Інші автори (Л. Глібов, Д. Мордовець, С. Руданський, Я. Кухаренко).

Наукові, публіцистичні та літературно-критичні матеріали «Основи». Історичні праці М. Костомарова «Думки про федеративне начало в давній Русі», «Риси до характеристики народної південноруської історії», «Дві руські народності», «Гетьманство Виговського», «Іудеям». Т. Шевченко в оцінках М. Костомарова у «Спогаді про двох малярів». Полемічні твори М. Костомарова. Стаття М. Костомарова «Про викладання південноруською мовою», її суспільний резонанс та практичні наслідки. Публіцистична праця П. Куліша «Листи з хутора»: її головні ідеї та поетика. Історико-літературне дослідження П. Куліша «Огляд української сло-

весності». Програма розвитку української літературної критики в статті П. Куліша «Характер і завдання української критики». Головні ідеї статті П. Куліша «Простонародність в українській словесності». П. Куліш – рецензент «Основи». Стаття В. Антоновича «Моя сповідь». Причини припинення видання журналу та значення «Основи» в історії української журналістики.

Газета Леоніда Глібова «Черниговский листок». Заснування газети. Особистість Л. Глібова та характеристика його видання. Політичні огляди, подорожні нариси, соціальна сатира, освітня проблематика, огляди культурного життя на сторінках «Черниговского листка». Інші автори газети. Припинення видання.

Репресивні заходи російського уряду проти українського слова й перенесення розвитку української журналістики до Австрії. Історичні умови, що передували Валуєвському циркулярові 1863 року. Зміст цього документа та його наслідки для розвитку української журналістики. Історичні передумови Емського указу 1876 року. Зміст указу. Переміщення розвитку української журналістики в Галичину.

*Запитання для актуалізації знань
та завдання для практичної роботи*

1. Політика Російської імперії стосовно засобів масової інформації в період царювання російського монарха Олександра I.

2. Загальна характеристика альманаху «Записки о Южной Руси».

3. Назвіть особливості альманаху «Хата».

4. Значення альманахів Пантелеймона Куліша кінця 1850-х років.

Змістовий модуль 2.

Основні напрями розвитку української журналістики у другій половині XIX ст.

Тема 1. Москвофільська журналістика

Ключові аспекти теми:

Москвофільство як панславізм. Панславізм: історія формування та основні ідеологічні постулати. Слов'янофільство і його вплив на виникнення москвофільства в Галичині. Поразка революції 1848 року як поштовх до перетворення москвофільства на панівний настрій галицьких русинів. І. Франко як дослідник москвофільства. Ідеологічні постулати течії. Типологія москвофільства. Періодика москвофілів. Офіційні видання австрійського уряду. Громадсько-політичні газети і журнали. Літературно-наукові часописи. Фахові спеціалізовані видання. Банкрутство москвофільства на початку XX ст.

Газета «Зоря Галицька». Головна Руська Рада і створення «Зорі Галицької». «Зоря Галицька» під редагуванням А. Павенцького. Комунікативна, інформаційна та організаційна функція газети. Спроба альтернативного видання Руського Собору газети «Dnewnyk Ruskuj». Перехід «Зорі Галицької» у власність Ставропігійського інституту. Призначення редактором І. Гушалевича та зміна орієнтації газети від народницької на москвофільську. «Зоря Галицька» під керівництвом Б. Дідицького. Газета під керівництвом М. Савчинського. Спроба польської адміністрації підкорити газету своєму впливу. П. Костецький у «Зорі Галицькій». Відновлення видання на москвофільських засадах. Занепад часопису та його причини.

Газета «Слово». Заснування газети, джерела її фінансування. Співробітництво в перші роки існування «Слова» москвофілів і народовців. Брошури А. Кобилянського та К. Горбала, викликані позицією «Слова». Ю. Федькович у «Слові». Шевченківські матеріали 1861 і 1862 років. Співробітництво в «Слові» авторів з Полтави, Києва й Харкова. Дискусія в пресі між російськими західниками і слов'янофілами після появи перших номерів «Слова» та її уроки. Злам в політиці газети в 1866 році. Стаття «Погляд в будучність»: еволюція газети до послідовного москвофільства. Найголовніші наукові й літературні матеріали цього часу та їх автори. Перехід газети на утримання російським урядом у 1876 році. Процес Олени Грабар та криза москвофільського руху. Поява нового напрямку в москвофільській журналістиці. Занепад «Слова».

*Зпитання для актуалізації знань
та завдання для практичної роботи*

1. Назвіть причини завершення першого та започаткування другого періодів української журналістики, коротко охарактеризуйте їх.
2. Місце Головної Ради Руської в історії української журналістики.
3. Особливості розвитку української журналістики в Австрії.
4. Що таке панславізм?
5. Ваше розуміння москвофільства. Джерела його існування.
6. Охарактеризуйте групи москвофільських періодичних видань.

Тема 2. Народовська журналістика

Ключові аспекти теми:

Журнали «Вечерниці», «Мета», «Нива», «Русалка». Народовство як культурна й суспільно-політична течія. Програма напрямку. Культурно-просвітницькі установи та громадські організації народовців. «Вечерниці» – перший журнал, що заманіфестував появу народовців. Художня література в журналі, зокрема, твори Ю. Федьковича. Публіцисти журналу К. Климович і Д. Тяньчкєвич. Дайджєстова політика. Матеріали зі Східної України. Журнал «Мета» та два періоди його історії. «Мета» як літературно-науковий часопис: художні твори, публіцистика. «Мета» як політичне видання: програма, головні матеріали. «Нива» як літературна газета, співробітництво на її сторінках авторів з австрійської і російської України. «Русалка» як літературна газета, її програма та твори.

Журнал «Правда». Заснування журналу «Правда»: періодичність, редактори, загальна характеристика програми. Участь у виданні П. Куліша та його твори в часописі. Ю. Федькович у «Правді». І. Нечуй-Левицький як провідний автор журналу. Публіцистика та літературна критика в «Правді» першого періоду. Перша перерва у виданні журналу та вихід газети «Основа» у цей період. І. Нечуй-Левицький, Ф. Духінський, В. Шашкевич в газеті «Основа». Другий період в історії журналу. Художня література на сторінках часопису: І. Нечуй-Левицький, Панас Мирний, О. Стороженко, І. Франко, В. Барвінський. Переклади М. Старицького, С. Руданського, І. Франка. Наукові, літературно-критичні й публіцистичні праці М. Драгоманова, І. Білика, І. Нечуя-Левицького, О. Терлецького, В. Барвінського. Друга перерва у виданні журналу. Характер журналу «Правда» у третій період його історії. Причини занепаду. Значення журналу.

Газети «Батьківщина» і «Діло». Соціально-політичні обставини виникнення газет «Батьківщина» і «Діло». Засновник «Батьківщини» Ю. Романчук. Програма часопису. І. Франко в оцінках газети. Її найважливіші матеріали. Історія заснування газети «Діло», загальна характеристика часопису. Періодизація історії газети. Найважливіші матеріали першого періоду. Співробітництво І. Франка в «Ділі»: художня проза, економічна та історіософська публіцистика. Другий період. Інформаційна діяльність газети: рубрики, звіти про політичні події, судові репортажі, виборчі кампанії. Історична публіцистика. Полеміка «Діла» з О. Пипінім у працях О. Огоновського та І. Нечуя-Левицького (І. Баштового). Відображення в «Ділі» політики, економіки, еміграційного руху, теми шкільництва. Художня література в «Ділі». Національна толерантність «Діла». Значення часопису.

Журнал «Зоря». Заснування «Зорі». Низький рівень журналу за часів редагування його О. Партицьким. Заходи для порятунку журналу. Прихід 1883 року до складу співробітників І. Франка. «Захар Беркут» та інші праці І. Франка в «Зорі». Організаторська робота І. Франка по залученню до «Зорі» талановитих авторів з України й Галичини. Відмова О. Партицького редагувати «Зорю», спроба передати її І. Франкові і перехід журналу у власність Наукового товариства ім. Шевченка (НТШ). Пониження рівня видання: творчість В. Масляка, М. Подолинського та ін. Повернення І. Франка до «Зорі» в кінці 1885 року, публікація його перекладів зі світової літератури, роману А. Свидницького «Люборацькі», власних творів. «Історія літератури руської» О. Оговського в «Зорі». Остаточний розрив І. Франка із «Зорею». І. Франко як автор журналу: «Пролог», «До світла». І. Нечуй-Левицький в «Зорі»: «Старосвітські батюшки та матушки», «Над Чорним морем». Дискусія про шляхи розвитку українства 1888 – 1889 років: Б. Грінченко, М. Костомаров, М. Драгоманов. Василь

Лукич – новий редактор «Зорі» (1891 – 1896). Закриття «Зорі», її трансформація в «ЛНВ».

Газета «Буковина». Буковина та специфіка становища українців у цьому краю. Москвофіли як перше покоління української інтелігенції в Буковині та їхня преса. Прихід народовців до керівництва українськими організаціями і заснування газети «Буковина». Загальна характеристика газети. Участь у її редагуванні видатних діячів краю: Ю. Федьковича, С. Дашкевича, О. Поповича, О. Маковея, С. Смальстоцького. Програма «Буковини», сформульована Ю. Федьковичем. Структура газети та її найважливіші теми. Участь підросійських українців у виданні часопису. «Буковинська» дискусія між Б. Грінченком і М. Драгомановим. Художня література в «Буковині». Літературна критика в газеті. Значення газети «Буковина». Значення народовської журналістики.

*Запитання для актуалізації знань
та завдання для практичної роботи*

1. Ваше розуміння терміну «народовці».
2. Охарактеризуйте політичну концепцію народовства.
3. Охарактеризуйте три періоди народовської журналістики.
4. Охарактеризуйте змістовно-тематичне наповнення журналів та газет народовців.
5. Назвіть відомих народовців – творців друкованих часописів.
6. Місце народовської журналістики в історії української журналістики.

Тема 3. Радикальна журналістика

Ключові аспекти теми:

Журнал «Друг». Народження радикального (соціалістичного) напрямку в українській суспільно-політичній думці. Особливості українського соціалізму останньої чверті XIX ст. Організаційне об'єднання соціалістів в Українсько-руську радикальну партію (1890). Становлення української національної демократії. Заснування журналу «Друг» та періодизація його історії. Позиція журналу в початковий період. Листи М. Драгоманова до редакції «Друга», їх головні ідеї. Перший та другий соціалістичні процеси. Становище редакції на початку 1877 року. Роль І. Франка у збереженні журналу. Третій соціалістичний процес. Арешт редакції. Завершення історії журналу «Друг». Значення журналу.

«Громадський друг», «Дзвін», «Молот». Підготовка і перебіг третього соціалістичного процесу. Підготовка журналу «Громадський друг» та його загальна характеристика. Конфіскації номерів журналу і боротьба редакторів за часопис. Видання збірників «Дзвін» та «Молот». Літературний відділ журналу. Політична лірика І. Франка. Інші твори літературного відділу. Значення журналу і супровідних збірок. Їх «каменярьський соціалізм».

Журнал «Світ». Формування під впливом журналістики гуртка радикальної молоді. Ухвала зборів молоді про видання журналу «Світ» і його загальна характеристика. І. Белей та І. Франко як організатори видання. Белетристика журналу. Робітниче питання в публіцистиці журналу. Тема національно-визвольної боротьби в журналі. Портрети діячів та їх життєписи як ознака ілюстрованого часопису. Причини припинення виходу журналу та його значення.

Журнали «Народ», «Хлібороб». Нездійсненні проекти радикальних видань. Виникнення журналу «Народ». Загаль-

на характеристика журналу, його популярність і перешкоди на цьому шляху. Провідна роль М. Драгоманова в «Народі» і занепад журналу після його смерті (1895). Белетристика «Народу». Інформаційна діяльність журналу як партійного органу. Партійна публіцистика. Економічні нариси І. Франка. Тема селянської нужди, еміграції, освіти, «жіночого руху» в публікаціях журналу. Висвітлення розвитку українського театру. Часопис «Хлібороб» як супутник «Народу», його адресованість простолюду. Загальна характеристика видання. Белетристика «Хлібороба». Антипопівська тема. Переважання анонімних дописів із місць.

Журнал «Житє і слово». Заснування журналу, І. Франко як його організатор. Два періоди в історії журналу. Характеристика першого періоду журналу. Белетристика, перекладна поезія, проза, драматургія на шпальтах журналу. Науковий відділ часопису та його головні твори. Підсумки першого періоду і причини закриття журналу. Соціально-політичний характер журналу в другий період його історії. Літературна критика в журналі. Припинення видання часопису. Значення журналу. Підсумки розвитку радикальної журналістики.

*Запитання для актуалізації знань
та завдання для практичної роботи*

1. Ваше розуміння радикальної суспільно-політичної течії. Чому вона сприймалася як соціалізм?
2. Хто є «батьком українського соціалізму»? У чому полягає непослідовність його поглядів?
3. Назвіть основні особливості радикального (соціалістичного) напрямку в українській суспільно-політичній думці на теренах Галичини.
4. Назвіть основні етапи функціонування першого періодичного видання українських радикалів (соціалістів).
5. Охарактеризуйте значення журналу «Друг».

Тема 4. Еміграційна журналістика

Ключові аспекти теми:

Зародження української журналістики в еміграції.
«Громади» М. Драгоманова. Три хвили української еміграції. Зародження української журналістики в еміграції. Видавнича діяльність Агапія Гончаренка: газета «Вестник Аляски» (1868 – 1872) та її українські матеріали. М. Драгоманов як видавець «Громади». Громади як явище суспільно-культурного життя України. Чотири видання збірників «Громада». Перетворення збірників на журнал «Громада». Його загальна характеристика та найголовніші матеріали. Занепад «Громади» і її значення. Газета о. І. Волянського «Америка» (1886 – 1890). Заснування о. Г. Грушкою газети «Свобода».

*Запитання для актуалізації знань
та завдання для практичної роботи*

1. Ваше розуміння терміну «еміграція» та її видів.
2. Кого і за що слід вважати першим українським журналістом в еміграції?
3. Кого і за що слід вважати другим видатним діячем української еміграційної журналістики?
4. Охарактеризуйте перші часописи української еміграційної журналістики.
5. Значення збірників та журналу «Громада».
6. Значення для української еміграційної журналістики часопису «Свобода».

Змістовий модуль 3.

Українська журналістика в кінці XIX – на початку XX ст.

Тема 1. Українська альманахова журналістика в Росії (Другий період історії української журналістики)

Ключові аспекти теми:

Альманахи як спосіб існування української журналістики в царській Росії в останній чверті XIX ст. Альманах «Луна» (1881): історія появи, основні матеріали. Альманах М. Старицького «Рада» (1883). П. Куліш як автор «Ради». Альманах «Степ» (Херсон, 1886). Альманах «Складка» (Харків, 1887). Значення альманахової журналістики.

Запитання для актуалізації знань та завдання для практичної роботи

1. Причини практично цілковитої відсутності в царській Росії української журналістики в останній чверті XIX століття.
2. Альманахи як спосіб існування української журналістики в Росії в цей період.
3. Роль альманаху «Рада» в історії української журналістики.
4. Охарактеризуйте інші альманахові видання згаданого періоду.
5. Значення альманахової журналістики кінця XIX століття.

Тема 2. Журналістика і становлення національної самосвідомості українства

Ключові аспекти теми:

Духовний стан українського суспільства наприкінці XIX ст. як наслідок діяльності журналістики. Роль журналістики у формуванні політичної свідомості української нації. «Світова Зірниця» – перший український часопис Вінниччини, його тематика. Утворення Української революційної партії в 1900 році (Харків) і написання для неї М. Міхновським політичної програми «Самостійна Україна». Історичні та правові аргументи на користь створення Української держави. Концепція «третьої інтелігенції» як соціальної сили, що здійснить Українську державу. Ставлення російського самодержавства до українських друкованих періодичних видань. Закриття у 1914 – 1915 рр. газети «Рада», часописів «Літературно-науковий вісник», «Українська хата», «Село», «Світової Зірниці», журналів «Дзвін», «Рідний край», «Сяйво», «Світло», «Записки Українського наукового товариства». Нелегальна есерівська газета «Боротьба», її автори. Українські політичні партії, їхні видання та тематика цих видань напередодні Української національно-визвольної революції 1917 – 1921 рр.

*Запитання для актуалізації знань
та завдання для практичної роботи*

1. Назвіть перепони на шляху розвитку української журналістики в кінці XIX століття.
2. Які друковані видання видавалися на теренах Поділля на рубежі XIX – XX століть?
3. Охарактеризуйте перший україномовний подільський часопис.

4. Роль першого на Вінниччині україномовного часопису «Світова Зірниця» та його роль «в поширенні української національної свідомості».

5. Охарактеризуйте стан преси під час Першої світової війни, напередодні Української національно-визвольної революції 1917 – 1921 рр.

Тема 3. Преса в роки української державності. Доба Центральної Ради

Ключові аспекти теми:

Революційні події 1917 р. та їх вплив на розвиток ЗМІ.
Революція 1917 року і пробудження в Україні могутнього національного руху. Падіння Російської монархії. Амністія політичних в'язнів. Проголошення свободи слова, друку. Закон про пресу. Легалізація соціалістичних партій та їхньої журналістики. Темпи її розбудови. Пропагандистська і агітаційна діяльність петроградського Тимчасового уряду, Українського Революційного Комітету та петроградського відділу Товариства Українських Поступовців. Українські видання у Петрограді та Москві.

Доба Центральної Ради. Згуртування українських демократичних сил в єдиний представницький орган. Розвиток демократичних засад, свобода слова для всіх соціально-політичних течій. Реорганізація та виникнення нових українських партій та їхніх друкованих органів. Розгортання газетної мережі різних політичних сил:

- Українська соціал-демократична робітничка партія (УСДРП) – «Робітничка газета» (Київ), «Робітник» (Харків), місцеві видання;

- Українська партія соціалістів-революціонерів (УПСР) – «Боротьба» (Київ), «Народна воля» (Київ), «Соціаліст-революціонер» (Полтава), «Земля і воля» та ін.;

- Українська партія соціалістів-федералістів (УПСФ) – «Нова Рада» (Київ), губернські та повітові газети.

Легалізація більшовицької та меншовицької преси: «Пролетарий» (Харків), «Звезда» (Катеринослав), «Донецкий пролетарий» (Луганськ), «Голос социал-демократа» (Київ).

Шовіністична пропаганда блоку російських великодержавних партій («Киевлянин», «Киевская мысль» тощо).

Пожвавлення видавничої діяльності Української селянської спілки, товариства «Просвіта», кооперації, народних управ (земств). Широка мережа центральних і місцевих газет, бюлетенів, альманахів.

Роль друкованих органів урядового характеру: від газет Центральної Ради до вісників губернських комісарів, громадських і революційних комітетів, професійних та військових організацій.

Початок диференціації друкованої продукції: загальнополітичні, галузеві, інформаційні видання. Перші часописи для жінок («Жіночий вісник» – Київ), студентів та учнів («Стерно», «Каменярь» – Київ; «Юнак» – Переяслав).

Українські літературно-мистецькі журнали «Літературно-науковий вісник» (ЛНВ), «Книгарь», «Шлях», сатиричні – «Гедзь», «Будяк».

Характеристика багатопартійної журналістики України. Полеміка преси українських соціалістичних партій з більшовицькими виданнями і ЗМІ соціалістичних та буржуазних партій Росії щодо ставлення до Тимчасового уряду, війни, міждержавних відносин. Динаміка розвитку в пресі ідеї побудови незалежної української держави. Ставлення українських журналістів до агресії більшовиків, Брестського миру, походу німців в Україну.

Дія ленінських декретів про пресу після захоплення влади в Україні більшовиками. Закриття українських російськомовних газет, опозиційних новому режиму, конфіскація їхньої матеріально-технічної бази, репресії щодо журналістів.

Методи і форми організації газетних матеріалів, канали інформації. Жанрова палітра газет.

Публіцистика М. Грушевського, В. Винниченка, С. Єфремова, А. Ніковського, М. Авдієнка, Гр. Гетьманця, К. Поліщука, М. Шаповалова та ін.

*Запитання для актуалізації знань
та завдання для практичної роботи*

1. Назвіть відомі Вам часописи Української соціал-демократичної робітничої партії, охарактеризуйте їхню ідейно-політичну спрямованість.

2. Назвіть відомі Вам часописи Української партії соціалістів-революціонерів, охарактеризуйте їхню ідейно-політичну спрямованість.

3. Назвіть відомі Вам часописи Української партії соціалістів-федералістів, охарактеризуйте їхню ідейно-політичну спрямованість.

4. Охарактеризуйте більшовицькі видання на початку Української революції та їхню читацьку аудиторію.

5. Охарактеризуйте друковані видання меншовиків.

6. Коротко охарактеризуйте поширювані на теренах України друковані видання російських буржуазних партій.

7. Назвіть найбільш відомі офіційні українські урядові видання, видання земських управ.

8. Назвіть найбільш відомі видання осередків Товариства «Просвіта», кооперативних товариств та об'єднань.

Тема 4. Преса в роки української державності. Доба Гетьманату, Директорії УНР

Ключові аспекти теми:

Гетьманщина. Окупація німцями України. Державний переворот. Перерозподіл соціально-політичних сил. Фракційна боротьба в партіях.

Зміни в структурі преси. Активізація Української партії соціалістів-самостійників (УПСС). Газета «Самостійник» (Київ) та місцеві видання.

Створення загальнополітичних позапартійних видань та спільних друкованих органів різних партій. Газети «Відродження» (Київ), «Нова громада» (Харків), «Трибуна» (Київ). Розширення мережі кооперативних бюлетенів, газет, тижневиків, місячників.

Нові літературні видання: «Універсальний журнал» і «Зоря». Сатиричний журнал «Реп'яхи».

Преса національних меншин.

Діяльність Українського телеграфного агентства (УТА). Створення бюро передплати на українські газети.

Введення гетьманським урядом тимчасової превентивної цензури. Митна політика щодо ввезення друкованої продукції з Галичини.

Всеукраїнський з'їзд діячів преси, його недоліки.

Узагальнення на сторінках газет невдач Центральної Ради. Ставлення журналістів до окупації України німцями, до політики й орієнтації гетьмана. Відображення взаємин України з Радянською Росією. Викриття шовіністичної пропаганди в російських виданнях. Полеміка з більшовиками.

Публіцистика Д. Донцова, М. Сріблянського, Є. Касьяненка, С. Пилипенка, Ф. Дудка, К. Поліщука, Я. Савченка та ін.

Період Директорії УНР і заключного етапу Української революції 1917 – 1921 рр. Зміна політичної ситуації в Україні після повстання проти гетьмана і сформування уряду Директорії відновленої УНР. Фракційна боротьба в українських соціалістичних партіях, їх розкол. Зміни пропагандистської тактики організаційно оформленої у Москві більшовицької партії України. Посилення пропагандистського руху, активізація анархізму, отаманщина. Військова і пропагандистська експансія в Україну більшовиків та денікінців. Калейдоскоп різноманітних впливів на українське населення численних ідеологічних сил через засоби масової інформації.

Нестабільність виходу газет провідних українських партій. Реорганізація позапартійних видань – газет «Нова Рада» та «Відродження». Газета «Україна». Новий статус газети «Боротьба». Створення мережі боротьбистських видань по всій Україні. Друкована продукція фракції незалежників УСДРП: «Червоний прапор» (Київ), «Харківський пролетар», повітові газети. Порядок реєстрації їх у Головному управлінні преси при Директорії.

Нові літературно-художні та мистецькі журнали: «Мистецтво», «Музагет», «Нова думка», «Театральні вісті», «Наше минуле» та ін.

Система більшовицької преси: «Коммунист» – центральний орган КП(б)У (Харків), «Більшовик», «Селянська біднота», «Червона правда» (Київ), газети губернських революційних комітетів. Нелегальні більшовицькі видання. Організація інформаційного агентства «Бюро української преси» (БУП), перетворення його в українське відділення РОСТА – УкрРОСТА. Стіннівки УкрРОСТА. Пропагандистська діяльність агітпоїздів.

Українська комуністична партія (УКП) та її друковані органи. «Червоний прапор» – остання газета з багатопартійних видань України.

Зростання ролі військової преси. Більшовицька «Красная армия». Багатогранна палітра інформаційних, літературно-художніх і сатиричних видань Українських січових стрільців.

Преса анархістів: «Набат» (Харків), «Голос махновца», «Шлях до волі».

Денікінська пропаганда на окупованих територіях. Діяльність інформаційного агентства «Особое совещание», видавництва «Друг добровольца», редакцій газет «Новый пахарь», «Народное слово».

Встановлення більшовицького режиму. Реєстрації газет в Бюро преси при Тимчасовому робітничо-селянському уряді в Україні. Поширення російських декретів про пресу на українські видання. Обмеження в розміщенні оголошень на сторінках газет. Закриття газет, арешти журналістів.

Характеристика ідеологічних платформ, тематичних напрямків періодичних видань, їх стильової та жанрової різноманітності.

Аналіз творчості провідних публіцистів: С. Єфремова, А. Ніковського, А. Річицького, М. Авдієнка, Є. Касьяненка, С. Пилипенка, Г. Хименка.

*Зпитання для актуалізації знань
та завдання для практичної роботи*

1. Охарактеризуйте державну політику стосовно пресових видань у добу Гетьманату.

2. Назвіть відомі Вам часописи, які виходили на Вінниччині (Поділлі) в добу Гетьманату.

3. Охарактеризуйте ідейно-політичну спрямованість ЗМІ, лояльних до гетьманської влади, а також тих, що були до неї в опозиції.

4. Яким було ставлення до друкованих видань Директорії УНР?

5. Коротко охарактеризуйте основну тематику друкованих видань у добу Директорії УНР.

6. Назвіть відомі Вам ЗМІ, які виходили на теренах Поділля в добу Директорії УНР.

7. Охарактеризуйте роль преси під час Української національно-визвольної революції 1917 – 1921 рр.

Змістовий модуль 4.

Українська журналістика в радянський період

Тема 1. Зародження та становлення партійно-радянської преси в Україні

Ключові аспекти теми:

Більшовицька газета «Искра». Перша «ластівка» партійно-радянської преси в Україні. Перший часопис більшовицького осередку у Вінниці. Основна тематика більшовицьких видань та їхня читацька аудиторія. Несамостійність української партійно-радянської преси. Декрети Ради народних комісарів про заборону діяльності «буржуазної контрреволюційної преси». Три періоди історії більшовицької преси на теренах Східної України (1918 – 1939). Основні більшовицькі видання. Армійсько-партійна преса, в т. ч. на Вінниччині, її тематична спрямованість. Російськомовність армійсько-партійної преси. Існування окремих україномовних видань як джерел поширення комуністичної пропаганди. Посилення централізації керівництва пресовими виданнями.

*Запитання для актуалізації знань
та завдання для практичної роботи*

1. Як тривало становлення перших більшовицьких газет в Україні?

2. Як історичні процеси впливали на утвердження компартійних газет в Україні?

3. Поясніть сутнісні характеристики преси комуністичного типу.

4. Назвіть основні більшовицькі видання тієї доби та охарактеризуйте їхню політичну лінію в Україні.

5. Назвіть тематичну спрямованість армійської преси.

6. Вкажіть періоди історії партійно-радянської Східної України 1918 – 1939 рр.

Тема 2. Українська компартійна преса 20-х рр. XX ст.

Ключові аспекти теми:

В умовах монополії більшовицької партії на владу. Утвердження на початку 20-х рр. монополії більшовицької партії на владу, що відкрила шлях на створення централізованої тоталітарної системи в партії і державі. Спекулятивні гасла на шпальтах більшовицьких періодичних видань. Перетворення преси у пропагандистський «гвинтик» партії. Висвітлення в пресі судових процесів над правими есерами як демонстрація правової лібералізації більшовицької демократії. Спроба боротьбистів демократизувати ситуацію в партії та державі. Необхідність переходу до нової економічної політики. Преса в умовах непу. Переведення періодичних видань на госпрозрахунок. Криза преси, її ознаки, державні заходи її подолання і стабілізації становища в журналістиці. Партійні документи як єдина форма керівництва пресою, як ідеологічна цензура. Створення Головліту і запровадження ним з класових позицій режиму заборон, контролю за усним і друкованим словом. Створення Союзу

РСР. Формальна участь преси в обговоренні союзного договору, проведення запланованих політичних кампаній.

Українізація партійних і державних апаратів та преси. Дискусії з приводу «Теорії боротьби двох культур». Українізація (коренізація) партійних і державних апаратів та преси, досягнення й недоліки. Диференціація центральної та місцевої журналістики. Республіканські загальнополітичні газети «Комуніст», «Вісті ВУЦВК». Масові республіканські газети «Пролетарий», «Всеукраинская рабочая газета», «Робітнича газета «Пролетар», «Селянська правда», «Радянське село». Масові (робітничі та селянські) губернські й окружні газети. Становлення молодіжних і дитячих видань. Розвиток фабрично-заводської та стінної преси. Друковані видання національних меншостей. Розгортання мережі масово-політичних, літературно-художніх та галузевих журналів. Перші професійні журнали для працівників преси: «Червона преса», «Робкор України», «Сількор України». Подальший розвиток інформаційної служби. Реорганізація РАТАУ. Перші кроки українського інформаційного радіомовлення. Роль радіогазет в інформуванні населення. Зародження так званого робсількорівського руху. Тематика робсількорівських виступів у пресі. Цькування прогресивних діячів української культури, навішування ярликів. Перші хвилі репресій.

*Запитання для актуалізації знань
та завдання для практичної роботи*

1. Назвіть поширювані компартійною пресою популярні більшовицькі гасла, які насправді виявилися фікцією.
2. Охарактеризуйте становище партійно-радянської преси в період непу.
3. Мета та справжня сутність українізації партійних і державних апаратів та преси.
4. Роль радіогазет в інформуванні населення країни.

5. Охарактеризуйте сутність робсількорівського руху, його місце та роль у поширенні партійної пропаганди.

Тема 3. Українська журналістика 30-х рр.

Ключові аспекти теми:

Під ідеологічним пресом більшовицької партії. Рік «великого перелому». Початок краху задекларованих демократичних засад у житті населення України (Східної України). Динаміка змісту офіційної пропаганди. Монополія політичної влади партії. Формування і зміцнення авторитарної адміністративно-командної системи. Процес насильного перетворення економіки України. Розвиток системи ЗМІ в напрямку ідеологічного забезпечення концепції будівництва соціалізму. Заходи щодо зміцнення преси для реалізації партійних директив.

Структура газетної періодики. Створення галузевих видань. Нові елементи в системі місцевої преси у зв'язку зі змінами в адміністративно-територіальному розподілі території. Обласні, міські, районні газети, багатотиражки політвідділів МТС і радгоспів.

Журнали в роки перших п'ятирічок. Їх диференціація. Причини скорочення журнальних видань у другій п'ятирічці.

Згорання і кінець українізації преси. Штучне роздування пріоритету російської мови. Створення республіканських газет («Советская Украина», «Сталинское племя») та російськомовних обласних і міських видань.

Керівництво робсількорівським рухом. Роль у його розгортанні спеціалізованих журналів «Робсількор», «На допомогу редакторів районної газети» і бюлетеня «Районна і політвіддільська преса».

Збільшення обсягу радіомовлення. Створення Українського радіокомітету (УРК). Організація обласних радіокомітетів. «Актуальні передачі» «останніх вістей». Налагодження координації в діяльності преси і радіо.

Зародження «механічного» телебачення в Україні.

Розвиток видавничої діяльності. Провідні республіканські видавництва. Жорстка регламентація тематики літератури, що видається.

Організація роботи по підготовці та перепідготовці журналістських кадрів.

Загальна характеристика радянської журналістики як структурної ланки адміністративно-командної системи в умовах деформації економічного будівництва. Преса як ідеологічний інструмент насильного руйнування непу, прискорення індустріалізації, масової колективізації.

Боротьба ЗМІ з «класовими ворогами». Новий тип преси в радянській Україні. Преса – безвідмовний «гвинтик» партійного контролю за суспільством. Боротьба ЗМІ проти надуманих ухилів, «класових ворогів», «контрреволюційних організацій». Процес СВУ та інші репресивні заходи партії проти інакомислячих, підтримані пресою. Переслідування і репресії журналістів протягом 30-х років.

Масові кампанії в пресі, спрямовані на підтримку стахановського руху, розгортання соціалістичного змагання. Позитивний досвід і негативні тенденції у виробничій пропаганді. Нові форми масової роботи: громадські та виробничі огляди, переклички, конкурси, буксирні бригади, виїзні редакції, радіомітинги тощо.

Замовчування Голодомору-Геноциду 1932 – 1933 рр.

Методи ліквідації національної думки, протиставлення ідеї українського відродження гасла «радянського патріотизму» і братання двох культур. Прославлення «старшого брата» – «великого російського народу» і його вождя – Й. Сталіна.

Тематичні напрями передвоєнної партійної преси України.

*Запитання для актуалізації знань
та завдання для практичної роботи*

1. Які, на вашу думку, чинники призвели до загострення так званої класової боротьби на завершальному етапі непу, «великого повороту» партійно-державної політики в країні в 1929 році?

2. Назвіть провідну тему преси на рубежі 1930-х років.

3. Назвіть основні елементи та механізми партійно-радянського управління пресою на початку 1930-х років.

4. Охарактеризуйте становище журналістів у період диктатури (культу особи).

5. Назвіть характерну ознаку підконтрольної диктатурі преси.

6. Розкрийте характерні риси компартійних пресових видань.

**Тема 4. Соціально-політичні умови розвитку преси в
Західній Україні, Буковині, Закарпатті**

Ключові аспекти теми:

Соціально-політичні умови розвитку преси в Галичині. Поступове розширення мережі друкованих видань, що охопили всі сфери українського суспільного життя під прапором соціального і національного відродження. Наявність літературних сил і обмеження реалізації творчих можливостей польським режимом.

Газета «Діло» – лідер галицької журналістики.

Спроби українських соціал-демократів відновити свою пресу після розколу партії і прокомуністичну переорієнтацію їхніх видань «Вперед», «Земля і воля» та ін.

Нові газети Української Соціал-Радикальної партії: «Проти хвиль», «Живе слово», «Радикальний голос».

Пропагандистська діяльність Українського Національно-Демократичного об'єднання (УНДО) (газета «Свобода») та близьких до нього груп, їхній зв'язок з видавництвом «Українська преса», що видавало масові газети «Новий час», «Народна справа», «Наш прапор» та популярні книжки «Української бібліотеки».

Видання ОУН: «Наш клич», «Голос нації», «Авангард». Створення Фронту Національної Єдності (ФНЄ) з друкованими органами: щоденною газетою «Українські вісті», тижневиком «Батьківщина» та часописом «Перемога». Гетьманські ідеї в газеті «Хліборобський шлях».

Політизація національно-клерикальної думки у тижневиках «Неділя» і «Мета» та інших виданнях, їх роль у вихованні національної свідомості людей.

Активізація діяльності КПЗУ та груп прорадянської і прокомуністичної орієнтації. Газети «Наша правда», «Сель-Роб», «Світло», «Сила», «Наше слово» та ін. Внутріпартійна боротьба в рядах КПЗУ, її наслідки.

Диференціація журналістики в Західній Україні. Масові робітничі та селянські видання. Розгортання юнацького руху. Часописи для дітей, школярів, студентів, працюючої молоді. Внесок у піднесення національного духу жіночої організації «Союз українок» та її видань: «Жіноча доля», «Жінка», «Українка», «Громадянка» тощо.

Розмаїття літературних, мистецьких, наукових, загально-освітніх, педагогічних, красзнавчих, торгово-економічних газет і журналів.

Сатиричні журнали «Комар» і «Жорна».

Важкі умови політичного життя на Волині під протекторатом Польщі. Переслідування журналістів, закриття газет. Розповсюдження галицьких видань на волинських землях. Створення нових: «Волинський господар», «Наше братство», «Волинська неділя», журналу «Поступ».

Газета Блоку безпартійних (ББ) «Українська нива».

Світські новини у клерикально-демократичних журналах «Нова правдива дорога життя», «Шлях», «Православна Волинь».

Видавнича діяльність товариства «Українська школа»: журнали «Культурне життя» та «Сонечко».

Творча палітра періодичних видань на Волині, характеристика індивідуальних стилів журналістів та авторського активу.

Боротьба українського населення Буковини за утвердження національної самобутності. Роль у цих змаганнях часопису соціал-демократів «Нове життя». Створення видавничої спілки «Час». Популярність однойменної газети. Інші видання Буковини.

Перші буковинські журнали: «Самостійна думка» та «Український нарід».

Видання для дітей та юнацтва: «Українська ластівка», «Самостійність».

Специфічні особливості буковинської преси, творчість місцевих журналістів.

Полеміка українських газет і журналів з російськими, чеськими, угорськими виданнями щодо перспектив розвитку і самовизначення української нації. Переваги в змаганні з русофільською пресою.

Лідер закарпатської журналістики – газета «Свобода» («Нова свобода»), орган Українського Національного Об'єднання, його роль в утвердженні автономії.

Діяльність закарпатської «Просвіти». «Науковий збірник». Організація друкованих видань у містечках із великим

зосередженням українського населення: Хусті («Наступ», «Карпатська Україна»), Рахові («Нація»), Пряшеві («Слово народа») та ін.

Етнографічні, краєзнавчі, мистецькі, освітні видання в Закарпатті; їхня роль у розвитку національної самосвідомості населення та самобутньої культури краю. Просвітницька місія друкованих органів церковно-релігійного характеру. Загальний огляд закарпатської преси та творчості місцевих журналістів.

*Запитання для актуалізації знань
та завдання для практичної роботи*

1. Якими були політичні умови діяльності української преси Західної України, Буковини і Закарпаття у цей період?

2. Назвіть основні часописи цих регіонів у міжвоєнний період та основні напрями їхньої діяльності.

3. Назвіть провідних журналістів та редакторів цих часописів, охарактеризуйте внесок кожного з них у загальну справу.

4. Порівняйте творчі доробки преси цих регіонів із досягненнями преси Радянської України.

Тема 5. Журналістика української політичної еміграції

Ключові аспекти теми:

Кубань. Зародження української преси в роки революції. Перші видання Кубанської народної республіки – тижневики «Чорноморець» (Катеринодар), «Чорноморська рада» (Новоросійськ), щоденна газета «Чорноморський українець»

(Новоросійськ). Висвітлення в цих виданнях перебігу подій в Україні.

Московщина. Цензурні утиски і закриття в Москві журналів «Тепла роза» і «Промінь». Створення в столиці Росії місячника «Сонце України».

Подоння (Вороніжчина, Курщина). Вплив УПСР на формування національної свідомості українського населення краю. Газети «Праця» та «Інтернаціоналіст» (Вороніж).

Сирій та Зелений Клин. Утворення українських товариств, рад, організацій УСДРП в Сибіру та на Далекому Сході. Їхні видання: «Українець на Сибіру» (Омськ), «Українська Амурська Справа» (Благовещенськ), «Хвиля України» та «Ранок» (Хабаровськ), «Українець на Зеленому Клині», «Щире слово» і «Громадська думка» (Владивосток), «Засів», «Вимоги життя» (Харбін) та ін.

Кавказ. Видавнича діяльність Української громади і Крайової Ради. Часописи «Українська Народна Республіка» (Тифліс), «Українські Вісті Закавказу» (Тифліс), «Вісті Громади Українців» (Трапезунд).

Прибалтика. Активна пропагандистська діяльність Виконавчої Ради українців XII армії. Газета «Український голос» (Валк, Естонія). Двотижневик «Досвід». Часописи військових українців у Ризі та інших містах.

Білорусь. «Вісті Українського Військового Комітету Західного фронту» (Мінськ). Роль газети «Рідне слово» у відродженні українського життя на Берестейщині.

Західна Європа. Боротьба проти зневіри, деморалізації інтернованих українців у табори Чехії та Польщі. Таборова преса: «Голос табору», «Український скиталець», «За дротом», гумористичний журнал «Камедула» та ін.

Перші видання української політичної еміграції: «Український прапор» (Берлін), «Боротьба» (Відень), «Вісник СВУ» (Відень), «Хліборобська Україна», «Український студент» (Прага), журнали «Воля», «Нова доба» і «Борітеся –

поборете», «На переломі» (Відень). Вплив на політичне обличчя часописів українських соціалістичних партій.

Українські політичні організації у Франції та їхні періодичні видання. Видання Управи колишніх вояків УПА.

Америка. Реакція емігрантських організацій за океаном на події в Україні. Прогресивні видання українців у Сполучених Штатах Америки: «Свобода», «Народна воля», «Америка», «Українські щоденні вісті», «Народне слово», «Національна трибуна», «Вісті комбатанта», «Каменярі», журнал «Заморський вісник», гумористичні часописи «Молот», «Оса».

Преса канадських українців: «Канадійський фермер», «Український вісник», «Канадійський українець», «Ранок», «Робітничі вісті».

Велика Британія: «Визвольний шлях», «Наше слово». Англomовні українські видання.

Італія: «Українські вісті», «Лелеки», «До світла».

Австралія: «Українець в Австралії», «Вільна думка», «Новий обрій».

Часописи української діаспори в Бразилії. Тематичне наповнення тижневика «Праця», його жанрове багатство та високий професіоналізм журналістів.

Видавнича і редакторська діяльність провідних політичних діячів та літераторів: В. Винниченка, А. Ніковського, Д. Донцова, І. Огієнка, О. Олесь, О. Лотоцького, В. Садовського, М. Славинського, С. Петлюри, М. Шаповала, М. Шрага та ін. Характеристика жанрової палітри журналістських творів, нових форм і методів організації та подачі матеріалів. Творчі доробки провідних українських публіцистів.

*Запитання для актуалізації знань
та завдання для практичної роботи*

1. Назвіть причини виникнення української діаспори та преси в українських спільнотах за кордоном.
2. Охарактеризуйте «таборову пресу» як явище історії української журналістики.
3. Які часописи виходили у цей період в українській діаспорі різних країн?
4. Назвіть найвідоміших авторів цих часописів та основні теми їхньої творчості.
5. Якими є основні висновки з досвіду діяльності часописів української діаспори у міжвоєнний період?

Змістовий модуль 5. **У лихоліття Другої світової війни**

Тема 1. Становище та тематика українських ЗМІ напередодні та в роки війни

Ключові аспекти теми:

Зміцнення авторитарного режиму в СРСР, повне підпорядкування журналістики вимогам адміністративно-командної системи. Посилення ідеологічного та організаційного впливу на маси в умовах загрози війни. Початок Другої світової війни. Введення радянських військ на територію Західної України. Висвітлення цих подій в українській пресі. Емігрантські видання про суть і характер пакту Молотова-Ріббентропа. Запровадження радянського режиму на землях Західної України. Депортація української інтелігенції. Закриття існуючих газет. Створення мережі партійно-радянських видань. Організаційне зміцнення журналістського корпусу шляхом селекційного відбору місцевих працівників

преси та його поновлення ідейно-випробуваними газетярями зі Східної України.

Перебудова засобів масової інформації у зв'язку з нападом гітлерівської Німеччини на СРСР. Скорочення кількості, обсягів, періодичності центральних і місцевих газет. Передислокація матеріальних ресурсів, поліграфічної бази, журналістських кадрів у військову пресу. Регламентация діяльності фронтових кореспондентів, працівників фронтової і тилової преси. Евакуація засобів інформації за межі України.

Газета «Комуніст» («Радянська Україна») у роки війни. Діяльність ЗМІ прифронтових районів і міст-героїв.

Особливості інформування населення на тимчасово окупованих ворогом територіях. Газета Політуправління Південно-Західного фронту «За Радянську Україну», бюлетені «Вісті з Батьківщини», листівки. Преса підпілля і партизанських формувань.

Інформаційна і пропагандистська діяльність українських радіостанцій ім. Т. Шевченка (Саратов), «Радянська Україна» (Москва), «Дніпро» (фронтowa радіостанція).

Легальна і нелегальна українська преса на окупованій території. Газети «Волинь» (Рівне), «Українське слово» (Київ), журнали «Наші дні» (Львів), «Ідея і чин» та ін.; їхнє значення у домаганнях українського народу своєї незалежності. Видання «Поліської Січі», інших формувань ОУН-УПА. Ставлення фашистів до української преси в різні періоди окупації.

Основні тематичні напрямки української журналістики в роки війни. Висвітлення становища та масового героїзму народу на фронтах, у партизанських з'єднаннях, у тилу. Виховання у населення України національної свідомості, патріотизму, ненависті до загарбників. Відображення основних етапів Другої світової війни.

Суб'єктивізм у трактуванні деяких процесів на землях Західної України, недоліки у висвітленні воєнних подій початкового періоду війни.

Відновлення мережі республіканських, обласних і районних газет, українського радіомовлення після звільнення України від нацистських загарбників.

Перехід на нелегальне становище преси ОУН-УПА в Західній Україні. Боротьба радянських правоохоронних органів за їх ліквідацію.

Особливості масової та організаційної роботи преси та радіомовлення в роки війни, їх взаємодія. Жанрова різноманітність подачі матеріалів. Публіцистична діяльність провідних українських письменників, журналістів на фронтах, у тилу та на окупованій території.

*Запитання для актуалізації знань
та завдання для практичної роботи*

1. Коротко прокоментуйте витоки світової трагедії (Другої світової війни).
2. Які часописи виходили на теренах Західної України після «визвольного походу Червоної армії»?
3. Назвіть основні тематичні напрями місцевої преси у перші дні німецько-радянської війни.
4. Проаналізуйте особливості, тематичне наповнення армійської преси.
5. Назвіть західноукраїнські часописи, що видавались на початковому етапі гітлерівської окупації.
6. Засоби масової інформації радянського підпілля та радянських партизанів.
7. Україномовна німецька преса на теренах Вінниччини.
8. Основні тематичні напрямки української журналістики в роки війни.

9. Словом і багнетом – відомі українські журналісти, які найбільше відзначилися своїм героїзмом у боротьбі з воюючим, своєю патріотичною творчістю.

Змістовий модуль 6. **Українські ЗМІ в умовах великодержавності**

Тема 1. Перше повоєнне десятиліття

Ключові аспекти теми:

Переможне закінчення війни і посилення пропаганди величі соціалістичного ладу, радянського народу, керівної ролі комуністичної партії, її лідерів. Посилення режиму контролю над суспільством, особливо в сфері ідеології.

Початок функціонування журналістики на об'єднаних українських землях під єдиним проводом комуністичної партії. Зменшення кількості західноукраїнських працівників преси (частину депортовано, частина емігрувала) та втягнення в інший ідейно-політичний світ. Відмежування від політичних і культурних цінностей Європи; втрата набутих і традицій розвитку журналістики до вересня 1939 р.

Використання адміністративно-командною системою політичної та організаторської сили журналістики для залучення широких верств населення до невтомної праці у відбудові зруйнованого господарства. Догматизм і диктат, абсолютизація «натискних» методів керівництва суспільним життям. Загострення суперечностей між зростанням трудової активності мас і зловживанням владою, грубим порушенням законності. Необґрунтовані репресії, насильницьке переселення цілих народів. Реакція на ці факти преси.

Посилення ідеологічної роботи. Роздування культу особи Сталіна. Боротьба проти «буржуазної культури», «ідеологічної розхлябаності». Засудження «ідеологічних збочень» авторів «Історії української літератури», «Історії України», опер «Богдан Хмельницький», «Велика рідня», театральних репертуарів, поезії В. Сосюри «Любіть Україну» тощо. Новий виток російського націоналізму – прославлення всього російського.

Впровадження лисенківщини. Кампанія розгрому генетики та інших «буржуазних» наук.

Посилення ідеологічного тиску на західноукраїнське населення. Створення негативного образу «бандерівця» як злісного ворога українського народу. Ліквідація нелегальної преси загонів УПА та підпілля ОУН.

Відновлення і зміцнення газетної та журнальної періодики. Створення нових республіканських («Колгоспне село», «Радянський селянин» – для Західної України) та обласних газет, збільшення їхнього обсягу, створення редколегій. Організація обласних молодіжних газет. Багатотиражки політвідділів МТС у західних областях України. Опіка партією місцевої преси. Бюлетень «На допомогу редакторів газет».

Зміцнення поліграфічної бази. Запровадження телетайпної системи передачі інформації. Створення єдиного інформаційного комплексу країни.

Відновлення українського радіомовлення, укомплектування штатів у редакціях, створення галузевих відділів, упорядкування розкладу передач, удосконалення техніки звукозапису. Комітет радіоінформації при Раді Міністрів УРСР – Головне управління радіоінформації Міністерства культури УРСР (Укррадіо або ГУРІ).

Розв'язання проблеми підготовки і перепідготовки журналістських кадрів. Організація факультетів журналістики у Київському і Львівському державних університетах.

Відродження створених тоталітарною системою у довоєнний період методів масової роботи редакцій та форм подачі матеріалів: виїзні редакції, рейди, пости, огляди тощо. Перебільшення успіхів, обмеження місцевої ініціативи. Розвиток портретного нариса, його недоліки.

Творчість провідних українських публіцистів.

*Запитання для актуалізації знань
та завдання для практичної роботи*

1. Чому, на вашу думку, повоєнні часописи прикрашали реальну дійсність різноманітними вигадками?

2. Тезисно охарактеризуйте політику партійно-радянської влади у перші повоєнні роки, ідеологічно-тематичну спрямованість преси, використання її як «гвинтика партійного механізму» у реалізації поставлених завдань.

3. Охарактеризуйте методи масової роботи редакцій та форм подачі матеріалів.

4. Прокоментуйте реакцію преси на злочинні дії влади.

5. З якою метою влада взялася за підготовку журналістських кадрів?

6. У чому проявлялася сутність нових витоків російського націоналізму?

7. Назвіть провідних українських публіцистів та їхні найбільш відомі праці.

Тема 2. Доба лібералізації суспільства («хрущовська відлига»)

Ключові аспекти теми:

Початок рішучих змін в основах організації суспільного життя, закладених ХХ з'їздом партії. Спроби зламати коман-

дно-бюрократичні методи управління, ствердити гуманістичні ідеали й цінності. Необхідність подолання стереотипів у журналістиці. Викриття культу особи Сталіна та його наслідків. Реабілітація видатних діячів культури, у тому числі й журналістів. Пропаганда експериментів в економіці, досягнень вітчизняної науки.

Короткочасність періоду «відлиги». Причини повернення в старе. Сповзання преси на підтримку волюнтаризму, сприяння відродження нового культу особи. Утвердження статусу журналістів як «привідних пасів», «підручних» партії.

Утвердження в свідомості людей «непохитності «вічного союзу» в процесі кампанії, що підготувала відзначення 300-ліття Переяславської ради. Пропагандистське і фактичне перетворення України в «другу серед рівних».

Зародження дисидентського руху в Україні. Роль шістдесятників у десталінізації суспільства «шляхом повернення до правди». Межі лібералізації. Перший похід реакції на літературну молодь.

Подальший розвиток ЗМІ, їхньої структури. Створення нових республіканських видань: «Робітнича газета», «Патріот Батьківщини», «Вісті з України», «Друг читача», «Український історичний журнал», «Всесвіт» та ін. Збільшення формату і періодичності районних газет. Роль зональних молодіжних газет і видань міжрайонних колгоспно-радгоспних територіальних управлінь у намаганнях демократизації суспільного життя. Створення галузевих журналів українською мовою, зростання їхніх тиражів. Поліпшення роботи з листами і розповсюдженням преси.

Запровадження українського відділення агентства «Новості» (АПН) – інформаційного органу громадських організацій, відкриття обласних інформаційних агентств.

Розширення інформаційних можливостей республіканського радіомовлення і телебачення. Завершення будівництва

Київського телецентру, організація роботи обласних теле-студій. Створення Комітету по радіомовленню і телебаченню при Раді Міністрів УРСР. Упорядкування кореспондентської мережі. Пошуки шляхів взаємодії преси, радіомовлення, телебачення, інформаційних агентств.

Створення Спілки журналістів України. Політизований, партократичний характер її статутних документів, які визначили стиль і методи роботи журналістського корпусу.

Розбіжності між журналістським відтворенням дійсності та реальністю буття: лакування суперечливих соціальних процесів, перебільшення здобутків, формалізм у висвітленні соціалістичного змагання, потурання і підтримка пресою адміністративно-командного тиску на господарських керівників при реалізації партійних директив. Відсутність аналізу та замовчування в пресі негативних наслідків волюнтаризму М. Хрущова та його українських однодумців.

Жанрова палітра публіцистики. Спроби реального відображення життя у проблемних нарисах, статтях, аналітичних кореспонденціях. Творчість публіцистів цього періоду.

*Запитання для актуалізації знань
та завдання для практичної роботи*

1. Ваше розуміння терміну «хрущовська відлига».
2. Назвіть характерні теми центральної й місцевої преси періоду «хрущовської відлиги».
3. У чому полягає особливість і головна суперечність «хрущовської відлиги»?
4. Чому відбувалися розбіжності між журналістським відтворенням дійсності та реальністю буття?
5. Ваше бачення причин зародження дисидентського руху в Україні, ролі шістдесятників у десталінізації суспільства.

5. Охарактеризуйте жанрову палітру тогочасної публіцистики.

Тема 3. Період соціально-економічного та політичного «застою»

Ключові аспекти теми:

Поступовий перехід преси від проведення лінії нового уряду на економічні реформи через їх замовчування до посилення твердого диктаторського політичного курсу та нестерпності влади до проявів вільнодумства. Традиційне висвітлення в ЗМІ виконання п'ятирічних планів, будівельних робіт на великих підприємствах, косметичної реорганізації управління господарством. Інформаційно-пропагандистська практика парадності, некритичного відтворення дійсності, байдужості до деформацій та суперечностей, що наближали економічну і політичну кризи. Соціальна і політична база застою.

Крайній консерватизм в ідеологічній роботі.

Прихована і явна русифікація українського населення, ігнорування визнаних міжнародних угод про права людини. Впровадження в партійний пропагандистський арсенал псевдонаукового терміну «радянський народ», настійне намагання втлумачити його у свідомість людей за допомогою ЗМІ. Дискусії в пресі з приводу ідеї двомовності.

Дисидентський правозахисний рух як протиставлення ідеологіям марксизму та крайнього націоналізму – нове явище в історії політичної думки України. Часопис «Український вісник», нелегальні видання Гельсінської групи як осередку боротьби за демократизацію суспільного життя, за збереження національної самобутності народу.

Масовий погром дисидентства, ув'язнення і вислання за межі України. Нова хвиля еміграції. Критична оцінка жур-

налістикою українського зарубіжжя процесів, що відбуваються в Україні.

Зміцнення єдиної суворо ієрархованої структури ЗМІ. Створення нових вечірніх газет, видань міськкомів партії, збільшення газетних тиражів. Зміна статусу «Сільських вістей» та «Робітничої газети». Новий ідеологічний журнал «Під прапором ленінізму».

Удосконалення газетно-журнальної поліграфії. Введення до дії комбінату преси «Радянська Україна», видавництва «Молодь», «Київська правда», обласних будинків преси.

Розширення і поліпшення радіомовлення, його технічне переоснащення. Упорядкування кореспондентської мережі, організація корпунктів в обласних центрах, зміцнення низового радіомовлення. Створення інформаційно-музичної програми «Промінь», перехід на цілодобове мовлення. Формування республіканської телемережі, функціонування двох повноцінних телепрограм.

Державне стимулювання творчих працівників. Журналістська премія ім. Я. О. Галана. Республіканська премія ім. Т. Г. Шевченка за досягнення в галузі журналістики.

Загальна характеристика ідейно-тематичних напрямків діяльності преси, жанрової різноманітності газет і журналів, теле- і радіопередач.

Аналіз кращих зразків української публіцистики.

*Запитання для актуалізації знань
та завдання для практичної роботи*

1. Розкрийте сутність соціальної і політичної бази «застою».

2. Охарактеризуйте тематичну наповненість ЗМІ та особливості подання ними інформації в епоху «застою».

3. Назвіть мету впровадження в партійний пропагандистський арсенал псевдонаукового терміну «радянський народ»?

4. Охарактеризуйте становище українських видань в умовах «м'якого» тоталітаризму.

5. Назвіть причини появи дисидентів та їхні підпільні видання.

Тема 4. Курс на «перебудову»

Ключові аспекти теми:

Спроби реанімувати соціалізм, ліквідувати деформації в суспільно-політичному та економічному житті. Декларування заходів політичного та економічного зміцнення країни. Залучення на сторінки газет і журналів відомих економістів, юристів, фахівців інших галузей науки.

Характерні особливості діяльності ЗМІ на початку перебудови: плюралізм думок, гострота постановки проблем, змістовна критика недоліків, показ життя з усіма його суперечностями, боротьба з негативними явищами.

Зростання політичної активності, самосвідомості українського народу. Виникнення опозиційних громадсько-політичних і культурно-логічних організацій. Створення Народного руху України. Діяльність «Демократичної платформи» в КПУ. Масовий вихід з КПРС. Формування нових політичних партій. Розгортання студентського руху.

Поява перших видань неформальних об'єднань під час передвиборчої кампанії навесні 1989 р. у Києві та Львові. Швидке зростання альтернативної преси на місцях. Допомога литовського «Саюдісу» та Громади українців Литви у надрукуванні газет.

Закони про пресу і громадські організації, легалізація альтернативних видань. Тенденція відходу газет від будь-яких організацій, перетворення їх на приватні видання. Активізація діяльності неформальної преси.

Типологічне збагачення системи періодичних видань: офіційні газети державних установ і партій, громадсько-політичні ілюстровані тижневики і журнали, тижневі газети для ділових людей з місячними аналітичними додатками, тижневики для масової аудиторії, газети, розраховані на підготовленого читача, розважальні, сатиричні видання, еротична періодика, одноразові тематичні газети і журнали тощо.

Напрямки ЗМІ за причетністю до політичних та громадських організацій: преса Народного руху України, видання просвітянських організацій, Української Гельсінської спілки (Української Республіканської партії), Спілки Незалежної Української Молоді, позаструктурні або незалежні видання, газети і журнали студентських і релігійних організацій, видання «Меморіалу» тощо.

Тематична переорієнтація преси. Серед найважливіших напрямків журналістики другої половини 80-х – початку 90-х рр. – публікації, присвячені критиці недоліків адміністративно-командної системи керівництва, вихованню історією, ліквідації «білих плям» в історичному минулому тоталітарної держави і комуністичної партії, пошукам шляхів посилення економічної та соціальної захищеності суспільства, національному суверенітету та праву націй на самовизначення, мовнокультурній політиці, національній символіці та ін.

Значне зростання тиражів прогресивних видань і падіння консервативних на початку перебудови – внаслідок зростаючого авторитету преси.

Діяльність видавничої системи в умовах демократизації та гласності. Виникнення нових видавничих об'єднань, акціонерних видавничих компаній, спільних та змішаних видавничих підприємств. Комерціалізація видавництва, негативні тенденції в насиченні ринку книжкової продукції.

Нові форми роботи ЗМІ: «дискусійні листки», «круглі столи», «діалоги» в пресі, «прямий ефір», «теле-, радіо-мости». Помітне збільшення кількості інтерв'ю.

Розширення авторського складу, тематичних напрямків у публіцистиці.

*Запитання для актуалізації знань
та завдання для практичної роботи*

1. Назвіть причини появи, сутність «горбачовської перебудови» та основні етапи перебудовного процесу.

2. Охарактеризуйте діяльність ЗМІ в роки перебудови, необхідність легалізації альтернативних друкованих видань.

3. У чому полягала тематична переорієнтація преси?

Змістовий модуль 6. **Журналістика суверенної України**

Тема 1. 1991-й: від проголошення незалежності до власне свободи

Ключові аспекти теми:

Національне відродження України. Декларація про державний суверенітет України. Акт проголошення незалежності України 24 серпня 1991 р. Труднощі у будівництві засобів масової інформації.

Реакція українських газет на серпневі події 1991 р. у Москві, їхнє ставлення до дій і звернень Державного Комітету з Надзвичайного Становища. Вплив путчу на події в Україні.

Заборона КПРС. Переорієнтація партійних видань. Створення на їхній базі незалежних редакційних колективів, га-

зет, як правило, спільно з новоствореними комерційними структурами; органів обласних і районних рад та державних адміністрацій.

Масова поява нових видань. Серед них: «Голос України» – газета Верховної Ради України, «Урядовий кур'єр» – газета органу державної виконавчої влади України, «Робітнича газета», засновником якої став Кабінет Міністрів України. Створення галузевих газет і журналів незалежної Української держави. Організація військової періодики.

Видавнича діяльність новостворених партій, комерційних структур. Спільні видання українських і зарубіжних компаній. Комерційні газети, бюлетені оголошень, дайджести, розважальні, гумористичні, еротичні газети та журнали. Відновлення дореволюційних видань.

Удосконалення поліграфічної бази, поступовий перехід на сучасні поліграфічні технології.

Зміни в діяльності радіомовлення і телебачення. Перетворення Держтелерадіокомітету в Українську державну телерадіокомпанію. Створення Всесвітньої служби радіомовлення України. Мережа недержавного телебачення в Україні. Місцеві і міжнародні комерційні телерадіокомпанії, кабельне телебачення.

Вихід РАТАУ з єдиної інформаційної системи ТАРС. Організація Українського національного інформаційного агентства Укрінформ, його демонополізація. Поширення інформації незалежними, приватними агентствами. Труднощі у збиранні та поширенні інформації, інформаційна блокада незалежної України. Справа Гонгадзе. Дезінформаційна діяльність російських телерадіокомпаній, преси.

Послаблення владного тиску на медіа. Олігархізація та комерціалізація українських ЗМІ. Наслідки впливу «темників» на розвиток медіа.

«Помаранчева» революція. Демократизація ЗМІ.

Юридичне забезпечення діяльності ЗМІ. Закони України «Про інформацію» та «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні». Обговорення на сесіях Верховної Ради України питання про статус і завдання Укртелерадіокомпанії.

Співробітники ЗМІ, що стали жертвами убивць або загинули внаслідок терористичних актів на території України. Справа Гонгадзе.

Революція Гідності.

Вплив процесів демократизації, гласності, змін у структурі ЗМІ на характер їхньої тематики, методів і форм діяльності. Роль засобів масової інформації в становленні та розбудові незалежної держави.

*Запитання для актуалізації знань
та завдання для практичної роботи*

1. Охарактеризуйте стан преси та суспільно-політичне становище в Україні після проголошеної в 1991 році державної незалежності.

2. Якими виявилися наслідки впливу «темників» на розвиток медіа?

3. Наскільки сильним став вплив олігархічних медіа на вітчизняному медіаринку?

4. Назвіть причини полювання на журналістів.

Тема 2. Українська журналістика в умовах сьогодення

Ключові аспекти теми:

Роздержавлення засобів масової інформації: плюси і мінуси. Проблеми розвитку української преси з 2013 р. Особливості новітніх медіа України.

Традиції та новаторство в українській публіцистиці на сучасному етапі її розвитку. Проблемно-тематичне спрямування сучасних онлайн-медіа.

Стандарти журналістики в умовах війни. Слово – зброя. Інформаційне протиборство. Діяльність Суспільного мовлення під час війни.

Воїни Світла – журналісти – захисники Матері-України.

*Запитання для актуалізації знань
та завдання для практичної роботи*

1. З якими труднощами зіткнулися українські медіа після Революції Гідності?

2. Яку роль відіграли державні медіа в революційному і постреволуційному періодах?

3. Плюси і мінуси роздержавлення преси.

4. Як змінювався регіональний медіаринок після 2014 року?

5. Ваше бачення місця і ролі журналістів в інформаційній війні.

6. У чому полягає ідея Суспільного мовлення?

7. Назвіть героїв-журналістів, захисників України в російсько-українській війні.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Основна:

1. *Бараник М. В., Голубицький П. В.* Історія преси в Україні / Енциклопедія історії України: Т. 3: Е – Й / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. К. : В-во «Наукова думка», 2005. 672 с.

2. *Бєбик В. М., Сидоренко О. І.* Засоби масової інформації посткомуністичної України. К., 1996. 384 с.

3. *Бідзіля Ю. П.* Преса Закарпаття ХІХ – ХХ ст. : навч. посіб. Ужгород: Ліра, 2001. 80 с.

4. *Бідзіля Ю., Соломін Є., Толочко Н., Шаповалова Г., Шебендян Я.* Закарпатські медіа крізь призму етнотолерантності : монографія. Ужгород: Гражда, 2019. 372 с.

5. *Богуславський О. В.* Нариси з історії західноукраїнської преси першої половини ХХ ст. (Структура. Частина перша) / за ред. С. Костя. Львів, 2002. 422 с. (у співавторстві).

6. *Богуславський О. В.* Преса міжвоєнної української еміграції і боротьба за незалежність України: історичний шлях, досвід, дискусії : монографія. Запоріжжя: Просвіта, 2008. 452 с.

7. *Владимиров В. М.* Історія української журналістики (1917 – 1991). К.: МАУП, 2007. 174 с.

8. *Гальчак С. Д.* Словом і багнетом: журналісти Вінниччини у Другій світовій війні / 3-є вид. доп., переробл. Вінниця: ПП Балюк І. Б., 2016. 136 с.

9. *Гальчак С. Д.* Вінницькі сторінки вітчизняної журналістики доби Української революції 1917 – 1920 рр., Розстріляного Відродження. Вінниця: ПП Балюк І. Б., 2020. 216 с.

10. *Гандзюк В. О.* Часописи Поділля в процесі творення державницької ідеології українства (1917 – 1920 рр.) : монографія. Вінниця: ФОП Данилюк В. Г., 2009. 368 с.

11. *Дудченко Л. М.* Ділова преса України : монографія. Суми: Сумський державний університет, 2019. 154 с.

12. *Дяченко Ю.* Українська журналістика: від Майдану до війни. Львів: ПАІС, 2018. 188 с.

13. *Животко А. П.* Історія української преси : навч. посіб. / упоряд. М. Тимошик. К.: Науково-видавничий центр «Наша наука і культура», 2001. 368 с.

14. *Іванов М.* Історія української преси в контексті національної ідентичності. Харків: ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2017. 280 с.

15. *Іванова О., Мойсєєва О., Стеблина Н.* Місцева преса : посібник для ЗМІ. Як регіональним журналістам працювати за часів нових медіа та кризи демократії / під ред. О. Іванової. Київ: ТОВ «Бізнесполіграф», 2019. 232 с.

16. Історія національного радіоефіру : архівні матеріали (1942 – 1969) / упоряд. Н. М. Сидоренко. Київ: Інститут журналістики, 2004. 115 с.

17. Історія української преси ХХ століття : хрестоматія / упоряд. О. Мукомела. К.: Науково-видавничий центр «Наша наука і культура», 2001. 352 с.

18. *Карпенко В.* Преса і незалежність України : практика медіаполітики 1988 – 1998 рр. Навчальний посібник. К.: Інститут журналістики КНУ ім. Т. Шевченка, Нора-Друк, 2003. 356 с.

19. *Квіт С.* Масові комунікації / Друге видання, виправлене і доповнене. К.: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2018. 352 с.

20. *Кость В. М.* Історія української журналістики (західноукраїнська преса першої половини ХХ ст. : ідейно-концептуальні засади, періодизація. Львів: Львів. нац. ун-т імені Івана Франка, 2002. 272 с.

21. *Кулик В.* Дискурс українських медій: ідентичності, ідеології, владні стосунки. К.: Критика, 2010. 656 с.

22. *Лебедєв О.* Українські мас-медіа в умовах війни та реформ: виклики та перспективи. Київ: Літера ЛТД, 2020. 350 с.

23. Матеріали з історії національної журналістики Східної України початку ХХ століття / уклад.: Н. М. Сидоренко, І. О. Сидоренко. К.: Дослідницький центр історії української преси. 2001. 448 с.

24. *Мельникова-Курганова О. С.* Особливості дисидентських комунікацій в Україні 1960 – початку 1990 рр. : монографія. Маріуполь: ТОВ «ППНС», 2020. 228 с.

25. *Михайлин І. Л.* Історія української журналістики: підручник. Харків: ХІФТ, 2000. Кн.1: Період становлення: від журналістики в Україні до української журналістики. 280 с.

26. *Михайлин І. Л.* Історія української журналістики ХІХ століття : Підручник. К.: Центр навчальної літератури, 2003. 720 с.

27. *Нестерняк Ю. В., Нестерняк Ю. М., Клименко О. П.* Від Майдану до Майдану. Новітня історія української журналістики (1989 – 2019). К.: Академія, 2022. 192 с.

28. *Нечаєва Н. В.* Історія української журналістики: навч.-метод. посіб. для студентів зі спец. «Журналістика» / Міністерство освіти й науки України; Харків. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна. Харків: ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2015. 48 с.

29. *Овсієнко Л. М.* Історія журналістики: [навч. посіб.]. Переяслав-Хмельницький: Видавництво КСВ, 2015. 214 с.

30. *Остапа С. В., Міський В. В., Розкладай І. Є.* Суспільне мовлення в Україні: історія створення та виклики. Київ: ТОВ «Друкарня Віол», 2018. 156 с.

31. *Панасенко О.* Сучасні тенденції української журналістики: період після 2014 року. Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2021. 230 с.

32. *Почапська-Красуцька О. І.* Історія української журналістики: навч.-методич. Посібник. Кам'янець-Подільський: ПП Зволейко Д. Г., 2012. 248 с.

33. *Різун В. В., Трачук Т. А.* нариси з історії українського журналістикознавства: Монографія. К.: Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, 2005. 232 с.

34. *Сидоренко Н. М.* Історія української журналістики: особистості XIX – XX ст. : навч. посіб. для студентів вищих навч. закл. / наук. ред. В. В. Різун; Київський нац. ун-т ім. Т. Г. Шевченка. К.: Київський ун-т, 2012. 159 с.

35. *Срібняк І.* Історія журналістики (XVIII – XX ст.). К.: ВПЦ НаУКМА, Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2013. 308 с.

36. Українське телебачення: вчора, сьогодні, завтра / М. М. Карабанов, С. О. Абрамов, В. О. Горобцов, І. Г. Машенко; за ред. І. С. Чиж; редкол. : голова) В. М. Петренко. Київ: Дирекція ФВД, 2006. 647 с.

37. *Федорова І.* Інформаційна війна: виклики для української журналістики. К.: Видавництво «Києво-Могилянська академія», 2019. 245 с.

38. *Яценко Г.* Історія української журналістики. Навчально-методичні матеріали для самостійної роботи студентів факультету журналістики. Львів: Видавничий центр Львівського національного університету імені Івана Франка, 2015. 30 с.

Допоміжна:

1. *Бєбик В. М.* Засоби масової інформації посткомуністичної України / В. М. Бєбик, О. І. Сидоренко. К.: МАУП, Дослідницький центр історії української преси. 1996. 124 с.

2. *Гальчак С.* Захисники правди, свободи, демократії. Відомі журналісти – випускники Вінницького державного

педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Вінниця: ПП Балюк І. Б., 2022. 84 с.

3. *Георгієвська В.* Преса політичних партій України (кінець ХІХ – початок ХХІ ст.): від витоків до сьогодення: Монографія. Київ: Галком, 2018. 270 с.

4. Дискусія про політичний тиск та цензуру в українських медіа: Журналістська осінь – 2002. Л: Телекритика, 2003. 104 с.

5. *Єфремов С.* Куліш – як літературний критик // Книгар. 1919. № 23 – 24. С. 1529 – 1538.

6. Журналісти і незалежність. Спогади. Свідчення. Документи / авт.-уклад. Юрій Бондар. – Київ: ВЦ «Академія», 2020. 400 с.

7. *Замлинський В. О., Палієнко М. Г.* Журнал «Киевская старина» під царською цензурою // Український історичний журнал. 1993. № 10. С. 62 – 76.

8. *Карпенко Віталій.* Національна ідея в українській періодиці. К.: Центр вільної преси, 1999. 340 с.

9. *Коляструк О. А.* Преса УРСР в контексті політики українізації (20 – 30 роки ХХ ст.) (Автореф. дис... канд. іст. наук). Київ, 2003. 42 с

10. *Кость С.* Історія української журналістики (західноукраїнська преса першої половини ХХ ст.: структура, проблематика. – Львів, 2010. 264 с.

11. *Крамаренко К.* Мас-медіа України: нові тренди та тенденції у ХХІ столітті. Київ: Видавництво «Наша культура», 2022. 280 с.

12. *Михайлин І. Л.* Нарис з історіографії історії української журналістики: методологічні уроки Івана Франка // Українська періодика: історія і сучасність: Доповіді та повідомлення сьомої Всеукраїнської науково-теоретичної конференції. Львів, 17 – 18 травня 2002 р. / За ред. М. М. Романюка. Львів, 2002. С. 30 – 36.

13. Науково-публіцистична спадщина Володимира Здорогеги: історіографія, проблематика, концептуальні засади. Львів, 2015. 238 с.

14. *Сидоренко Н.* Історія української журналістики. Особливості XIX – XX століть: навчальний посібник. – К.: ВПЦ «Київський університет», 2012. 159 с.

15. *Рекрут Валерій, Гальчак Сергій, Завальнюк Костянтин.* Непрочитані сторінки життєпису і поетики Лавра Миронюка. Вінниця: ТОВ «Меркьюрі-Поділля», 2023. 328 с.

16. Українська журналістика в іменах: Матеріали до енциклопедичного словника / за ред. М. М. Романюка. Львів, 1999. 472 с.

17. *Яременко І.* Журналістика в умовах постправди: вплив російської пропаганди на українські медіа. Х.: Видавництво «Фоліо», 2020. 310 с.

ІНФОРМАЦІЙНІ РЕСУРСИ

1. Детектор медіа. URL: <https://detektor.media>
2. Електронна бібліотека Інституту журналістики. URL: <http://journalib.univ.kiev.ua>
3. Інститут масової інформації. URL: <https://imi.org.ua>
4. *Почапська О. І.* (Не)безпека в цифровому світі. Навчальний посібник. Київ: Академія української преси, Центр вільної преси, 2024. 59 с. <https://www.aup.com.ua/book-review/nebezpeka-v-cifrovomu-sviti-navcal/>
5. *Романюк М. М.* Українська преса, історія дослідження української преси [Електронний ресурс] // Енциклопедія історії України: Україна – Українці. Кн 2. / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. – К.: В-во «Наукова думка», 2019. – 842 с. – Режим

доступу: [http://www.history.org.ua/?termin = ukrajinska presa istoria doslidzhennia ukrajinskoji presy.](http://www.history.org.ua/?termin=ukrajinska+presa+istoria+doslidzhennia+ukrajinskoji+presy)

6. uk.wikipedia.org/wiki/История_журналистики

7. [http://www.history.org.ua/?termin=istorija presy v Ukr](http://www.history.org.ua/?termin=istorija+presy+v+Ukr)

8. resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe&121DBN=TIU&P21DBN...

9. [https://www.yontube com/watch?v=5voFe2DW8SO](https://www.youtube.com/watch?v=5voFe2DW8SO)
<http://journbib.univ.kiev.ua/index.php?ast=article&article=1096>

10. Цифровий архів періодики: <http://libraria/>

ЗМІСТ

Вступ	3
<i>Змістовий модуль 1. Зародження та становлення української журналістики</i>	6
<i>Змістовий модуль 2. Основні напрями розвитку української журналістики у другій половині XIX ст.</i>	13
<i>Змістовий модуль 3. Українська журналістика в кінці XIX – на початку XX ст.</i>	20
<i>Змістовий модуль 4. Українська журналістика в радянський період</i>	29
<i>Змістовий модуль 5. У лихоліття Другої світової війни</i>	40
<i>Змістовий модуль 6. Українські ЗМІ в умовах великодержавності</i>	43
<i>Змістовий модуль 7. Журналістика суверенної України</i>	52
Рекомендована література	56

Навчально-методичне видання

Гальчак С. Д.

Історія української журналістики

Навчально-методичний посібник
з обов'язкової навчальної дисципліни для студентів
спеціальності 061 Журналістика

Видавець ПП Балюк І. Б.

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 2524 від 13.06.2006

Здано у виробництво 15.12.2025

Папір офсетний. Гарнітура Times New Roman

Ум. друк. арк. 4

Друк офсетний. Наклад 50 прим. Зам. 189.

ПП Балюк І. Б.

Тел. / факс: (0432) 52-08-02

e-mail: balyk2@ukr.net